

Iets over de brief aan de Hebreëën,

lezing door drs. H. de Jong, Amsterdam,
op 23 februari 1980.

Laat ik beginnen te vertellen hoe ik bij de voorbereiding tot deze studie over de Brief aan de Hebreëën te werk ben gegaan. Dat moet haast iets van een biecht hebben, omdat het een volkomen verwerpelijke methode lijkt die ik gebruikt heb. Zonder ook maar enige kommentaar of zelfs maar de grondtekst te gebruiken, heb ik, mezelf van verschillende vertalingen bedienen, deze brief gelezen, gelezen en nog een gelezen, misschien wel dertig maal. Met geen ander doel dan om mij het geheel in z'n onderlinge samenhang eigen te maken. Geen detail-exegese, geen precieze bestudering van onderdelen stelde ik mij als eerste doel, maar lezen en nog eens lezen van het geheel, om zo greep te krijgen op de boodschap, de bedoeling, de reden waarom van het schrijven van dit epistel. Waarom dat magistrale begin over Jezus als het definitieve Woord van God, waarom dat lange middenstuk over Melchisedek, waarom de wolk van getuigen van hfst. 11? Hoe verhouden zich al deze delen tot elkaar?

Dit betekent niet dat ik me als een onbeschreven geluidsband voor de brief heb neergezet. Immers, als regelmatig bijbelgebruiker ken je deze brief betrekkelijk goed, met z'n heel eigen stem in het koor van de nieuwtestamentische getuigen, deze brief met z'n "feestelijke en plechtige" (12:23) toon.

Het is zelfs zo, dat je bij jezelf in dat kennen van de brief fasen kunt onderscheiden. Lange tijd heb ik de brief aan de Hebreëën gelezen door de ogen van mijn leermeester, prof. C. Veenhof, die er zijn inaugurele rede over gehouden heeft (Het Woord Gods in de brief aan de Hebreëën, Terneuzen, 1946), een van zijn mooiste studies, waarin hij laat zien dat het Woord van God in deze brief een geschiedenis doorloopt, te weten de beloftegeschiedenis van oude naar nieuwe testament, met tussentijdse vervullingen (11:33) en niet-vervullingen (11:13), totdat met Christus de uiteindelijke vervulling kwam, die de volmaaktheid bracht (11:40). Veenhof beklemtoonde de verantwoordelijkheid die reeds het oude Israël had tegenover het woord der belofte, een verantwoordelijkheid die voor de nieuwtestamentische gemeente is toegenomen (4:2; 10:26 vv en 12:25). De studie van Veenhof beweegt zich rondom het thema van de correlatie tussen belofte en geloof - actueel in die dagen omdat de synodale verbondsleer deze correlatie aantastte.

Toch heb ik later leren zien dat Veenhof met zijn studie slechts één streng van de brief aan de Hebreëën te pakken had. Er kwamen bij lezing en herlezing van de brief thema's naast te staan, die ik er moeilijk mee verbinden kon. De horizontale lijn, die Veenhof in de brief aanwees werd gesecondeerd door een sterke verticaal, die zelfs in mijn besef iets platonisch had.

Ik neem, ter illustratie, een citaat op uit mijn laatste studie over het boek van ds. J.R. Wiskerke, De strijd om de sleutel der kennis, Groningen 1978 (→ T.S.B.-map B nr. 15): "Ik ken een Bijbelboek, waarbij ik om het te verstaan, beide termen nodig heb: heilsgeschiedenis en wereldbeschouwing. Het is de brief aan de Hebreëën. Daarin zit een verticale trek, haast op het platonische af: "Zie toe dat gij het alles maakt naar de afbeelding die u op de berg getoond is", zegt de Here tot Mozes over de tabernakel (Hebr. 8:5). Maar daarnaast merken we in dezelfde brief een sterke horizontaal-voorwaarts gerichte kracht, vanwege de geschiedenis van het heil: "Door het geloof is hij (Abraham) een inwoner geweest in het land der belofte als in een vreemd land, en heeft in tenten gewoond met Izak en Jakob, die erfgenamen waren van dezelfde belofte, want hij verwachtte de stad die fundamenten heeft, welker kunstenaar en bouwmeester God is" (Hebr. 11:9,10). Deze brief vermaant ons *opwaarts* te zien, als ziende de onzienlijke (11:27) en *voorwaarts* te gaan, de rust in, zonder achter te blijven (4:11) en uit de verte de belofte te omhelzen (11:13). En deze twee richtingen staan toch niet tegenover elkaar. Evenmin sluiten nu het kosmologische en het heilshistorische elkaar

uit. Niet zo vreemd trouwens, als je bedenkt, dat de heilsgeschiedenis zich afspeelt in Gods eigen kosmos!"

Bij mijn bestudering van de brief aan de Hebreëën heeft mij de gedachte die uit dit citaat spreekt steeds voor ogen gestaan. Hoe zit dat met die horizontaal en die vertikaal? Heb ik dat goed gezien? En, indien ja, heb ik dan de verbinding tussen die twee goed gelegd?

Verschrikkelijk heb ik ook met de engelen in de brief overhoop gelegen. Wat doen die daar toch, in hoofdstuk één al, dat wil zeggen op zo'n belangrijke plaats, dat de Christus in zijn grootheid en verhevenheid met hen als eersten geconfronteerd wordt? Terwijl voor ons besef aan engelen toch slechts een plaats aan de rand van ons geloof toekomt, inderdaad als dienende geesten, zoals 1: 14 zegt. Maar waarom dan zo'n grote aandacht voor deze dienende geesten? Ze moeten voor de lezers van de brief een grotere betekenis hebben gehad, of wel hun directe omgeving, onder welke invloed zij stonden, moet aan hen een grote betekenis hebben gegeven. In mijn bespreking van het boek van dr. H. Wiersinga, Je kunt beter geloven. Baarn, 1978 (zie T.S.B. - map B nr. 6) ben ik tegen diens opvatting aangelopen, dat volgens hem de engelen *boze machten* zijn ("Een van de bedoelde engelen heet in Hebreëën *de vorst van de dood, de duivel*", pag. 82). Maar dat is niet waarschijnlijk. Waarom zou er zo'n werk van gemaakt worden te laten zien dat Christus hen in macht en heerlijkheid te boven gaat (1:4vv). Bovendien zijn wij volgens 12:22 genaderd tot onder anderen tienduizendtallen van engelen, waarmee daar toch zeker goede engelen bedoeld zullen zijn, omdat zij mede het hemelse Jeruzalem bevolken. (Zie ook 12:2: "onwetend engelen geherbergd" als stimulans tot gastvrijheid) Hebreëën spreekt te vriendelijk over de engelen dan dat het boze machten zouden zijn. "Zijn zij niet allen dienende geesten, uitgezonden ten dienst van hen die het heil zullen beërven?" (1:14).

Ik geloof dat als wij een goede verklaring hebben gevonden voor het feit dat de vergelijking tussen de Zoon en de engelen zo met nadruk vooropgaat in de brief, wij een belangrijke deur openstoten die toegang geeft tot de boodschap van de brief als geheel.

Het citaat uit Psalm 102: 26-28 in Hebr. 1: 10-12 heeft mij op weg geholpen. "Gij, Here, hebt in den beginne de aarde gegrondvest, en de hemelen zijn het werk uwer handen; die zullen vergaan, maar Gij blijft ... " Hier staat dat niet alleen de aarde, maar ook de hemelen, de verblijfplaats der engelen, zullen vergaan. Zou dat niet ook iets zeggen over de rol van de engelen die die hemel bevolken? Bijvoorbeeld dat de rol die ze tot dusver in het heil gespeeld hebben niet een definitieve, en hun plaats niet een blijvende is?

De gedachte dat zelfs de hemelen of de hemel tot het onvaste bestand hoort, komen we ook tegen in 12:26 : "Toen (bij de Sinaï) heeft zijn stem de aarde doen wankelen, doch thans heeft Hij een belofte gegeven, zeggende: nog eenmaal zal Ik niet slechts de aarde, maar ook de hemel doen beven." We mogen omschrijven: de Sinaï - openbaring veranderde slechts het gelaat der aarde, maar liet de hemelse krachten en heerschappijen onaangetast. Het evangelie van Jezus Christus daarentegen brengt ook de hemel aan het wankelen. De Sinaï - openbaring heeft een schijn van vastheid en duurzaamheid kunnen opbouwen omdat het onder de vigueur stond van een onaangetaste engelenhiërarchie. Het woord dat toen gesproken is, is gesproken "door bemiddeling van engelen" (2:2) - een gedachte die we ook tegenkomen in Hand. 7: 52 en Gal. 3: 19, waar staat dat de engelen een (bemiddelende) rol hebben gespeeld bij de Sinaï - openbaring. In 2: 5 lezen wij: "Want niet aan engelen heeft Hij de toekomstige wereld, waarvan wij spreken, onderworpen". Dat wordt een beetje vinnig gezegd. De reden zal zijn dat de tegenwoordige wereld aan die engelen wel onderworpen is, of was, en dat dat nu juist aan alles een niet-definitief en onopgelost karakter geeft, terwijl er wel de *schijn* is van een definitieve bestendigheid. Want wat er ook wankelt - de hemel boven ons hoofd wankelt niet, denken wij mensen.

Ik zei eerder, dat de brief over de engelen vriendelijk spreekt. Nu merken we ook een critische toon. Het stelsel dat zij vertegenwoordigen, is niet

onberispelijk (cf. 8: 7). Beide gedachten, van sympathie en kritiek, komen mooi tot uitdrukking in wat gezegd wordt over de cherubs die op de ark van het verbond staan. Enerzijds worden zij de "cherubs der heerlijkheid" genoemd en anderzijds "overschaduwden zij het verzoendeksel" (9:5). Zij hebben de glans van de goddelijke doxa aan zich, maar zij schermen ook het licht der verzoening af. Dit naar twee kanten uitvallende oordeel over de engelen moet niet dialectisch verstaan worden, maar heilshistorisch. De functie die ze in de vroegere fase van de heilsgeschiedenis hadden, is zeker positief te duiden, maar als men die functie na Christus aan hen blijft toekennen, komt de kritiek los. Juist namelijk deze cherubs op de ark associëren voor ons de engelen met Mozes, de wet, de levietische priesterdienst, het oude verbond en "het heiligdom voor deze wereld" (9:1). Zij vormen tesamen één kluster van begrippen en werkelijkheden waar de Zoon hoog bovenuit toort, zoals na confrontatie met elk van deze personen of stelsels blijkt:

Jezus boven Mozes verheven (3: 1-6);

de wet die, in tegenstelling tot Jezus, in geen enkel opzicht het volmaaktheid bereikt heeft (5:9; 7:28);

Jezus volgens de orde van Melchisedek de meerdere hogepriester boven Aäron (7: 11-28);

Jezus de Middelaar van het betere verbond (8, vooral: 6);

Christus, die het ware heiligdom in de hemel is binnengegaan (9: 24).

Heel dit circuit van het oude bestand staat onder de bescherming van de engelen, zoals aan de cherubs boven de ark te zien is. Maar, hoewel dat oude bestand niet fout te noemen is, het vertegenwoordigt niet Gods uiteindelijke bedoeling met zijn schepping. De engelen-heerschappij conserveert, bewaart voor erger, maar verlost niet, brengt het volmaakte niet. Vandaar dat de brief, en dat opnieuw in een zekere geëmotioneerdheid, zegt: "Want over engelen ontfermt Hij zich niet, maar Hij ontfermt zich over het nageslacht van Abraham" (2: 16). Deze ontferming voert het zaad van Abraham van onder de voorlopige engelen-heerschappij uit naar de volmaaktheid die in Christus is.

De engelen vertegenwoordigen een soort wolkendek dat over de tegenwoordige wereld hangt. Ik moet bij dit meteorologische beeld en passant denken aan 1:7: "Die zijn engelen maakt tot winden en zijn dienaars tot een vuurvlam" - eigenaardig citaat uit Psalm 104:4, waar het omgekeerde moet vertaald worden: "die de winden maakt tot zijn boden, laaiend vuur tot zijn dienaren." De functie van dit Schriftwoord zoals het hier vertaald wordt (en als je niet op 't verband let, uit het hebreuws ook 't meest waarschijnlijk vertaald moet worden) is om de engelen te verwijzen naar de sfeer van deze wereld. Wel hoog boven ons, maar toch van deze oude wereld. We mogen hen aldus associëren met het "tastbaar en brandend vuur", met de "donkerheid, duisternis en stormwind" die met de Sinaï-openbaring gepaard gingen, Hebr. 12:18 .

De oude ordening van Mozes, wet, levitische priesterschap en tabernakel breekt niet door dit wolkendek heen. Wel laat de Hebreëën-brief ons incidenteel door gaten heen kijken naar de werkelijkheid die daarboven ligt en in Christus doorbroken is. Dat begint meteen al in de proloog: "Nadat God eertijds vele malen en op vele wijzen tot de vaders gesproken had in de profeten..." (1:1). Met deze spreek-aanloopjes sprak God "uit de hemelen" (12:25).

Dan, in 4:5, wordt gezegd dat God met zijn werken van de grondlegging der wereld af gereed was. Van hieruit gezien is heel de geschiedenis te zien als een activiteit van God uit om zijn volk tot die rust terug te brengen. Rust is het beginwoord en het eindwoord van de geschiedenis.

In 7:1vv confronteert de schrijver ons met de figuur van Melchisedek, de priester voor altoos die aan de Zoon van God gelijkgesteld is. Abraham's ontmoeting met hem stempelt de hele navolgende geschiedenis van Israël en stelt haar in de positie van een ondergeschikte voorlopigheid.

In 6:13 vv horen wij over de belofte van de Here aan Abraham, met een eed.

In 8:5 blijkt dat in de hemel het uiteindelijke heiligdom al klaar is en dat het aardse heiligdom van de tabernakel slechts afbeelding en schaduw van het hemelse is.

Ook is Christus wel de meerdere van Mozes, maar toch ook bij Mozes vangen wij een glimp op van Gods uiteindelijke en definitieve spreken. Er wordt verwezen

naar Num. 12, waar gezegd wordt dat God met Mozes van aangezicht tot aangezicht gesproken heeft. En deswege krijgt Mozes de eretitel van getuige van hetgeen gesproken zou gaan worden (3:5). Ook valt hier te noemen de profetie van het nieuwe verbond, in 8:8vv.

Kortom, zoals de proloog zegt: het Woord Gods zoals het in Christus definitief gesproken is, heeft een voorgeschiedenis gehad: "Nadat God eertijds vele malen en op vele wijzen tot de vaders gesproken had in de profeten ..." (1:1). Dat "vele malen en op vele wijzen gesproken hebbende", dat zijn de gaten in het wolkendek van de engelen en hun bestand, tekens van de voorlopiegheid van hun gelding.

Kunnen wij dat bestand nog wat naderbij komen en typeren? In 2:2 lezen we: "Want indien het woord door bemiddeling van engelen gesproken, van kracht is gebleken en elke overtreding en ongehoorzaamheid rechtmatige vergelding heeft ontvangen..." Daar maken we uit op dat het woord door bemiddeling van engelen gesproken alleen met geboden wordt geassocieerd. Dat is ook zo. Het heet niet voor niets 'wet', dit spreken. En zelfs waar de mozaïsche wet over de verzoening spreekt, geschiedt dat nog gebiedend, verordenend. Dit stelsel kón niet meer dan gebieden. Dat is z'n kracht en z'n zwakheid. De keerzijde hiervan is dat het stelsel iets menselijks heeft. Dat is altijd de keerzijde van een wet-tisch stelsel, dat de soep nooit zo heet gegeten wordt als ze wordt opgediend. Iets menselijks dus. Ik bedoel dat in de sympathieke zin van het woord: wijs, toegevend, tegemoetkomend, uit op een compromis, getuigend van een weldadig psychologisch inzicht in situaties, aangepast aan de hardigheid der harten.

We merken dat in 5:1vv: "Want elke hogepriester die uit de mensen genomen wordt, treedt voor de mensen op bij God, om gaven en offers te brengen voor de zonden. Hij kan tegemoetkomend zijn jegens de onwetenden en dwalenden, daar hij ook zelf met zwakheid omvallen is, die hem verplicht evenzeer als voor het volk, voor zichzelf offers voor de zonden te brengen". Als je dit leest, dan denk je: wat is hier fout aan? Dit is toch aantrekkelijk geregeld? Die tegemoetkomendheid?

Dan lezen we verderop in de brief, in 7:26: "Immers, zulk een hogepriester hadden wij ook nodig: heilig, zonder schuld of smet, gescheiden van de zondaars en boven de hemelen verheven; die niet, gelijk de hogepriesters, van dag tot dag eerst offers voor zijn eigen zonden behoeft te brengen en daarna voor die van het volk, want dit laatste heeft Hij eens voor altijd gedaan, toen Hij zich zelf ten offer bracht. Want de wet stelt als hogepriester mensen, die met zwakheid behept zijn, maar het plechtige woord van de eed, die ná de wet kwam, stelt de Zoon, die in eeuwigheid volmaakt is." Als wij dat zo naast elkaar stellen: de hogepriester die heilig is, zonder schuld of smet, gescheiden van de zondaars en boven de hemelen verheven enerzijds en de priesters anderzijds, die mensen zijn en deswege tegemoetkomend kunnen zijn, μετροπαθεῖν, gematigd reageren (op de zonden van de onwetenden en dwalenden) - dan lijkt onze voorkeur uit te gaan naar de laatste, al wordt ook van de eerste, Christus, gezegd dat Hij kan meevoelen met onze zwakheden omdat Hij in alle dingen, gelijk als wij, is verzocht geweest (4:15). Maar er staat dan achter: "doch zonder te zondigen" - en precies dat kunnen wij eigenlijk niet verdragen. Daardoor is Hij niet van deze wereld. Zijn we er met Christus wel op vooruit gegaan? Wij stuiten hier inderdaad op de geweldige zuigkracht van de oude ordening. Deze is voor de gemeente aan welke de brief aan de Hebreëen geschreven is, een sterke verleiding geweest. Of die gemeente nu uit hebreeuwse gelovigen bestaan heeft zoals het opschrift, dat uit de traditie komt, zegt, of dat het gelovigen beide uit joden en heidenen geweest zijn, dat doet eigenlijk niet zoveel ter zake. Maar het is een gemeente geweest, die de nieuwtestamentische, geestelijke hoogheid niet aan kon, dreigde niet aan te kunnen op den duur, die terugschrok voor de hemelse roeping en het oog afwendde van de apostel en hogepriester van haar belijdenis, Jezus (3:1) en zich weer ging oriënteren op wat voor 'heiligdom voor deze wereld' dan ook maar (9:1).

De brief aan de Hebreëen heeft met een profetische blik voorzien waarop het met de christelijke gemeente in de kerkgeschiedenis steeds weer zou uitlopen: op een terugval in de oude ordening. Dat behoefde niet precies de joodse or-

dening te zijn (de brief heeft 't niet over de tempel van het jodendom, maar over de tabernakel van het oude Israël). Maar, zoals Paulus zou zeggen: een terugkeer tot de zwakke en armelijke wereldgeesten (de bekende στοιχεῖα, cf. Gal. 4:9, zie ook vs. 3. Zie verder ook Coll. 2:8 en 20 en vs. 18: engelenverering). Paulus noemt die 'wereldgeesten' (deze vertaling denkt ook aan zoiets als engelen) bij de Galaten twee maal. Pas bij de tweede keer, wanneer het gaat om een *terugkeer naar* onder hun heerschappij, noemt hij ze zwak en armelijk. Inderdaad moet de kritiek op dit stelsel overwegen, als er naar teruggekeerd wordt. Want dat gebeurt dan nadat men het volkomene in Christus heeft leren kennen: *hoe* kunt gij terugkeren ...? (Gal. 4:9).

De verleiding om onder het engelen-regiem terug te keren was ook nog om een andere reden groot. Het was niet alleen de menselijkheid van dat stelsel van hogepriesters 'uit de mensen genomen' (5:1), maar ook het schijnbaar incidentele van Jezus. Tegenover lange eeuwen van een definitief lijkende priesterdienst - de successie ziet Hebr. als teken van zwakte: "zij werden door de dood verhinderd het te blijven" (7:23), maar op de mensen toen moet 't juist indruk van kracht en duurzaamheid gemaakt hebben, telkens als er een priester wegviel was er maar weer een andere! Het systeem vulde zichzelf aan en hield zichzelf op gang - tegenover nu die definitief lijkende regeling was Christus "éénmaal bij de voleinding der eeuwen verschenen" (9:26). Bij de voleinding der eeuwen - dat suggereert zeer zeker óók 't definitieve, wij horen dat er ook in, maar de mensen toen zullen gedacht hebben: waar is Christus nu? En is zijn verschijning op aarde niet te eenmalig geweest om die sterke traditie van Mozes, wet, priesterschap van Levi, oude verbond te doorbreken? Het is toch ook na Hem gewoon doorgegaan? Het meeste dat ze van de Here wisten was uit de tijd dat Hij, als Jezus, (het gebruik van deze naam der vernedering valt op in deze brief!) "voor een korte tijd beneden de engelen gesteld was" (2:9). Hij was "geboren uit een vrouw, geworden onder de wet" (Gal. 4:4): beneden de engelen, onderworpen aan 't stelsel. Waar was eigenlijk het bewijs dat Hij gedurende dat korte verblijf onder de engelen hun heerschappij doorbroken had, en nog wel voor goed?

Nu helpt de schrijver zijn lezers die met deze vraag zitten, met behulp van Psalm 8. Daar vindt hij het programma van Jezus in z'n verschillende stadia uitgeschreven. "Gij hebt hem voor een korte tijd beneden de engelen gesteld" - dat was vanwege het lijden des doods, opdat Hij door de genade Gods voor ieder de dood zou smaken (2:9). Dan: "Met heerlijkheid en eer hebt Gij hem gekroond" - dat is wat we nu 'zien', in geloof, van de opgevaren Here. En ten slotte: "Alle dingen hebt Gij onder zijn voeten gesteld" - dat is wat wij niet zien, maar wat wel op dit programma staat. De schrijver gebruikt dus Psalm 8 als een kalender van de Christus en wijst met de vinger aan: hier, tussen vs. 6 en vs. 7 van de psalm, zijn we nu: Christus met eer en heerlijkheid gekroond, "voorts afwachtende totdat zijn vijanden gemaakt worden tot een voetbank voor zijn voeten" (10:13), afwachtende totdat alle dingen, niets uitgezonderd, Hem onderworpen zullen zijn. (2:8). De kracht van het argument is dat, zoals de psalm ten einde toe gelezen moet worden, ook het program van Jezus ten einde toe zal worden afgewerkt.

En dat Hij korte tijd beneden de engelen was, ook onder dat wolkendek, dat was geen vergissing. "Daar nu de kinderen aan bloed en vlees deel hebben, heeft ook Hij op gelijke wijze daaraan deel gekregen, opdat Hij door zijn dood hem die de macht over de dood had, de duivel, zou onttronen en allen zou bevrijden die gedurende hun ganse leven door angst voor de dood tot slavernij gedoemd waren. Want over de engelen ontfermt Hij zich niet, maar Hij ontfermt zich over het nageslacht van Abraham. Daarom moest Hij in alle opzichten aan zijn broeders gelijk worden, opdat Hij een barmhartig en getrouw hogepriester zou worden bij God, om de zonden van het volk te verzoenen. Want doordat Hij zelf in verzoeking geleden heeft, kon Hij hen die verzocht worden, te hulp komen" (2:14-18). Het werk der verzoening is gedaan in die periode onder de engelen. En krachtens dit gedane werk der verzoening kan Christus zich nu inzetten voor zijn pastoraat, dat gekenmerkt is door groot geduld, maar ook grote beslistheid. (Zonde kan nu zonde worden genoemd). Een pastoraat dat niet meer in het compromis blijft steken (zoals bij priesters die uit de mensen genomen worden), maar een

pastoraat van een pastor die heilig is en afgescheiden van de zondaren, een pastoraat van de vaste spijs, van de rechte prediking voor de volwassenen, die door het gebruik hun zinnen geoefend hebben in het onderscheiden van goed en kwaad (5:14). Een pastoraat van "het woord, dat levend en krachtig is en scherper dan enig tweesnijdend zwaard en doordringt, zó diep, dat het vaneenscheidt ziel en geest, gewrichten en merg, en het schift overleggingen en gedachten des harten" (4:12). Een pastoraat waarin "de dingen open en bloot liggen voor de ogen van Hem, voor wie wij rekenschap hebben af te leggen" (4:13). Een pastoraat waarin opgeroepen wordt "ten bloede toe weerstand te bieden in de worsteling tegen de zonde" (12: 4vv). Kortom, het pastoraat van "de grote herder der schapen, die door het bloed van een eeuwig verbond is teruggebracht uit de doden en die ons nu wil bevestigen in alle goed, om zijn wil te doen" (13: 20,21).

Terugkeer onder de heerschappij der engelen betekent terugkeer tot (vooral) uiterlijke geboden en uiterlijk ritueel van feestkalender (Gal. 4) en spijswetten (Coll. 2), tot compromis en menselijke haalbaarheid, tot meegaandheid en rekenen met de hardigheid des harten (Matth. 19: 8), kortom: de terugkeer tot zwakheid (Terugkeer tot het pastoraat, zoals we dat in de grote kerken steeds meer veld zien winnen, het pastoraat van de menselijke mildheid, die zo weldadig aandoet en toch zo zwak is), nadat wij de kracht van de verzoening en der genade hebben leren kennen. "Laat u niet meeslepen door allerlei vreemde leringen. Want het is goed dat het hart zijn vastheid vindt in genade en niet in spijzen; wie het hierin zochten hebben er geen baat bij gevonden" (13:9).

Maar hoe zit het nu met de verticale en horizontale lijn in de brief? Op de horizontale lijn van de brief wordt vandaag driftig aansluiting gezocht. Het door ons besproken boek van dr. H. Wiersinga is daar een voorbeeld van: Christus die ons uitleidt van onder het priester-regiment, het engelen-regiment vandaan. Daar schijn ik met het voorgaande ook op aan te sluiten.

Dan is het hier de plaats om met de steile verticaal van de Hebreeën-brief aan te komen. We hebben gezien: de rust die gereed ligt vanaf de schepping; het heiligdom waarvan het oermodel al kant en klaar in de hemel aanwezig is; de hogepriester die er op de wijze van een gelijkenis al is in de persoon van Melchisedek; de stad die al voor de aartsvaders bereid was (11: 16); het hemelse Jeruzalem, de stad van de levende God (12: 22) - van dit alles gaat de suggestie uit van 'alreeds daar'. In deze wereld van God zelf lijkt alles in rust, de rust van de voltooidheid. Dit is de schijn van Platonisme. Want in werkelijkheid is nu juist in deze goddelijke wereld de rust ver. God is aan het werk. Zoals Christus zei: "Mijn Vader werkt tot nu toe en Ik werk ook", Joh. 5: 17.

Alles is gereed, maar de voorstelling van deze brief is dat God na de val in zonde, zijn rust heeft afgebroken en aan 't werk is gegaan om de zijnen tot de rust terug te brengen. Uiteindelijk gebeurt dat door de grote Jozua (vgl. Hebr. 4), die Gods volk de rust binnenleidt. Wij moeten het verticale daarom niet stellen tegenover het horizontale, niet als verstilde goddelijkheid stellen tegenover de dynamiek der geschiedenis. God zelf is op weg naar zijn rust. Daarin past het dat de Zoon voor een korte tijd beneden de engelen gesteld is geweest om de verzoening te doen en dood en duivel te overwinnen. Maar dat zijn allemaal herstel-werkzaamheden. Daarom kan die horizontale beweging in de brief niet gebruikt worden door het revolutionaire denken dat altijd weer uit is op een exodus uit een platonische wereld.

Dit revolutionaire denken maakt uit de brief een voorstelling op van de wereld als een *twee*-verdiepingen-gebouw: de hemel met de engelenmachten en annex daarmee alle priestergedoe als wereld van een statische rust, conservatief tot en met.

En daartegenover de aarde met de dynamiek der geschiedenis. En de revolutie is dan de voorrang die de aarde op de hemel neemt.

Maar in de brief aan de Hebreeën zitten *drie* lagen: de aarde, met de onverlos-

te mens daarop; de hemel van de engelen die wel conserverende maar geen verlossende kracht heeft getoond; en God, die eerst de aarde en vervolgens ook de hemel beweegt (12: 26). Hij die volgens Psalm 102 dezelfde blijft (en ook van Jezus Christus geldt het, dat Hij gisteren en heden dezelfde is en tot in eeuwigheid, 13:8). Maar die in dit zichzelf blijven toch hemel en aarde beweegt, "opdat blijve wat niet wankel is", "het onwankelbare koninkrijk" (12: 27,28), "dat ons bereid is vanaf de grondlegging der wereld" (Mat. 25: 34).

Dit nu maakt dat de hoofdtegenstelling in deze brief niet is die tussen conservatisme en progressiviteit, maar tussen halfheid en volmaaktheid. De christenen tot wie de brief aan de Hebreëen zich richt, moeten bij de radicaliteit van het evangelie blijven. Door het geloof pelgrimerend (hfdst. 11), maar achter Christus aan naar het onwankelbare Koninkrijk toe.

"De hoofdzaak van ons onderwerp is", zo zegt de brief ergens in het midden, 8: 1v, "dat wij zulk een hogepriester hebben, die gezeten is ter rechterzijde van de troon der majesteit in de hemelen, de dienst verrichtend in het heiligdom, in de ware tabernakel, die de Here heeft opgericht en niet een mens". Dit is de onbewolkte hemel waaronder wij staan en trekken, naar de rust die er overblijft voor het volk van God. "De tabernakel die de Here heeft opgericht, en niet een mens" - wij hebben niet genoeg aan een kerk met een menselijk gelaat.

Onze vaders hebben in deze brief een machtig pleidooi gezien tegen de kerk van Rome. Het $\epsilon\varphi\alpha\pi\alpha\varsigma$, het eenmalige van Christus' offer was in het geding. Het ging tegen een kerk die zelf de verzoening ging bedienen, maar dan verlies je de diepte en hoogte van de verzoening. Alles wordt dan op mensenmaat gesneden: zonde en vergeving. Wij in deze tijd komen met deze brief te staan tegenover een kerk met een menselijk gelaat. Van een andere kant komen we op hetzelfde bezwaar, maar nu niet enkel meer tegen Rome alleen.

Amsterdam, februari 1980

H. de Jong.